

“ILMIY TAFAKKUR VA ZAMONAVIY TADQIQOTLAR: MUAMMOLAR, YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR” MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY KONFERENSIYASI
Qabul qilindi: 30-sentabr 2026-yil • Ma’qullandi: 6-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 13-oktabr 2026-yil

SOG‘LIQNI SAQLASH TIZIMIDA MOLIYAVIY RESURSLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI

Igamberdiyeva Muxlisa

Annotatsiya. Mazkur tezisda sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishning iqtisodiy mexanizmlari yoritilgan. Unda davlat budjeti mablag‘larini oqilona taqsimlash, tibbiy xizmatlar xarajatlarini maqbullashtirish, moliyaviy nazoratni kuchaytirish va raqamli texnologiyalardan foydalanish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, tibbiy sug‘urta mexanizmlarini rivojlantirish hamda natijaga yo‘naltirilgan moliyalashtirish orqali sog‘liqni saqlash tizimining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash yo‘nalishlari asoslangan.

Kalit so‘zlar: sog‘liqni saqlash, moliyaviy resurslar, iqtisodiy mexanizmlar, moliyalashtirish samaradorligi, davlat budjeti, tibbiy sug‘urta, moliyaviy nazorat, raqamli texnologiyalar.

Bugungi kunda sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy resurslardan samarali foydalanish aholiga sifatli tibbiy xizmat ko‘rsatish, tibbiyot muassasalarining moliyaviy barqarorligini ta’minlash va davlat budjeti mablag‘laridan oqilona foydalanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Sog‘liqni saqlash sohasida moliyaviy resurslarga bo‘lgan ehtiyojning ortib borishi mavjud mablag‘larni samarali boshqarish, xarajatlarni maqbullashtirish va moliyalashtirishning zamonaviy iqtisodiy mexanizmlarini joriy etishni taqozo etmoqda.

Sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi ajratilgan mablag‘larning hajmi bilangina emas, balki ularning maqsadli taqsimlanishi, tibbiy xizmatlar sifati va erishilgan natijalar bilan ham belgilanadi. Shu nuqtayi nazardan, xarajatlarni rejalashtirish, moliyaviy nazoratni kuchaytirish, natijaga yo‘naltirilgan moliyalashtirish va raqamli texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekistonda sog‘liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish va tibbiy xizmatlar sifatini oshirish jarayonida moliyaviy boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb vazifalardan biridir. Moliyaviy resurslarni aholining tibbiy ehtiyojlariga muvofiq taqsimlash, ortiqcha xarajatlarni kamaytirish va tibbiyot muassasalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish orqali mavjud mablag‘lardan foydalanish natijadorligini yaxshilash mumkin.

Mazkur tezisning maqsadi sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishning iqtisodiy mexanizmlarini o‘rganish hamda ularni takomillashtirish bo‘yicha takliflarni asoslashdan iborat. Ushbu yo‘nalishdagi izlanishlar sog‘liqni saqlash tizimining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va aholiga ko‘rsatiladigan tibbiy xizmatlar sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi va aholi farovonligini ta’minlash bilan chambarchas bog‘liq. Chunki sog‘liqni saqlash sohasiga yo‘naltirilgan moliyaviy mablag‘lar inson kapitalini rivojlantirish, mehnatga layoqatli aholi salomatligini saqlash va kasalliklarning oldini olish orqali iqtisodiy taraqqiyotga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli tibbiyot muassasalarini moliyalashtirish jarayonida mablag‘larning miqdoriga emas, balki ulardan foydalanish natijadorligiga ham alohida e’tibor qaratish zarur.

Sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy resurslar, asosan, davlat budjeti mablag‘lari, tibbiy sug‘urta, aholining to‘lovlari va boshqa moliyalashtirish manbalari hisobidan shakllanadi. Ushbu mablag‘larni samarali boshqarish uchun moliyalashtirish manbalarini o‘zaro muvofiqlashtirish, xarajatlarni aniq rejalashtirish va moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish muhim hisoblanadi. Moliyaviy resurslarni tibbiyot muassasalarining real ehtiyojlari, xizmatlar hajmi va aholining tibbiy yordamga bo‘lgan talabi asosida taqsimlash mablag‘lardan foydalanish samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishning muhim iqtisodiy mexanizmlaridan biri budjet mablag‘larini natijaga yo‘naltirilgan holda rejalashtirishdir. An’anaviy moliyalashtirish tizimida mablag‘lar ko‘pincha tibbiyot muassasalarining belgilangan xarajatlari asosida ajratiladi. Biroq bunday yondashuv har doim ham

mablag‘larning qay darajada samarali ishlatilayotganini to‘liq aks ettirmaydi. Shu bois moliyalashtirishni ko‘rsatilgan tibbiy xizmatlarning sifati, bemorlarning ehtiyojlari, davolash natijalari va profilaktik tadbirlarning samaradorligi bilan bog‘lash maqsadga muvofiqdir. Bunda moliyaviy rag‘batlantirish mezonlari tibbiy xizmatlar sifati va bemorlar xavfsizligini ta’minlashga yo‘naltirilishi lozim.

Xarajatlarni maqbullashtirish ham sog‘liqni saqlash tizimining iqtisodiy samaradorligini oshirishda muhim o‘rin tutadi. Tibbiyot muassasalarida dori vositalari, tibbiy uskunalar, kommunal xizmatlar, mehnatga haq to‘lash va boshqa xarajatlarni muntazam tahlil qilish mavjud moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish imkonini beradi. Xarajatlarni rejalashtirishda faqat mablag‘larni qisqartirishga intilish emas, balki zarur tibbiy xizmatlarning uzluksizligi va sifatini saqlab qolish ham asosiy mezon bo‘lishi kerak. Masalan, dori vositalarini markazlashgan xarid qilish, ehtiyojlarni oldindan aniqlash va zaxiralarni to‘g‘ri boshqarish ortiqcha sarf-xarajatlarning oldini olishga yordam beradi.

Sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy resurslardan samarali foydalanish tibbiyot muassasalarining moliyaviy boshqaruv salohiyatiga ham bog‘liq. Muassasalarda daromadlar va xarajatlarni hisobga olish, moliyaviy rejalashtirish, ichki audit hamda xarajatlar monitoringini muntazam amalga oshirish mablag‘larning maqsadli sarflanishini ta’minlaydi. Moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va ishonchliligi rahbariyatga asoslangan qarorlar qabul qilish, mavjud muammolarni o‘z vaqtida aniqlash va moliyaviy intizomni mustahkamlash imkonini beradi.

Zamonaviy sharoitda raqamli texnologiyalarni joriy etish sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy boshqaruvni takomillashtirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Elektron hisob-kitob tizimlari, avtomatlashtirilgan moliyaviy hisobotlar, elektron xarid platformalari va raqamli monitoring vositalari mablag‘larning harakatini kuzatish hamda xarajatlar bo‘yicha ma’lumotlarni tezkor tahlil qilishga xizmat qiladi. Raqamlashtirish takroriy to‘lovlar, asossiz xarajatlar va hisob-kitoblardagi xatolarni aniqlash imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, axborot tizimlarining ishonchliligi, ma’lumotlar xavfsizligi va mas’ul xodimlarning raqamli ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham e’tibor qaratish lozim.

Tibbiy sug‘urta mexanizmlarini rivojlantirish sog‘liqni saqlash tizimining moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga yordam beruvchi omillardan biridir. Sug‘urta mablag‘lari orqali tibbiy xizmatlar xarajatlarini qoplash, moliyaviy xavflarni taqsimlash va xizmatlar uchun to‘lovlarni belgilangan tartibda amalga oshirish mumkin. Bunda tibbiy xizmatlarning qiymatini asosli belgilash, sug‘urta mablag‘laridan foydalanish ustidan nazoratni kuchaytirish va aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari manfaatlarini hisobga olish muhimdir. Tibbiy sug‘urta tizimining samarali ishlashi moliyaviy resurslarning oldindan rejalashtirilishiga va tibbiy yordamdan foydalanish imkoniyatlarining kengayishiga xizmat qiladi.

Sog‘liqni saqlash sohasida inson resurslariga yo‘naltiriladigan mablag‘lardan foydalanish samaradorligi ham alohida ahamiyatga ega. Tibbiyot xodimlarining malakasini oshirish, ularni zamonaviy texnologiyalar bilan ishlashga tayyorlash va mehnatini munosib rag‘batlantirish ko‘rsatiladigan xizmatlar sifatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Xodimlar faoliyatini baholashda faqat bajarilgan ishlar hajmini emas, balki xizmatlar sifati, kasbiy malaka va bemorlar manfaatlariga rioya etilishini ham hisobga olish lozim. Bu esa moliyaviy resurslarning inson kapitalini rivojlantirishga yo‘naltirilgan qismining natijadorligini oshiradi.

Bundan tashqari, profilaktik tibbiyotga yo‘naltirilgan xarajatlarni oqilona rejalashtirish uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Kasalliklarni erta aniqlash, emlash, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish va muntazam tibbiy ko‘riklarni tashkil etish ayrim kasalliklarning og‘ir asoratlarini kamaytirishga yordam beradi. Natijada murakkab davolash jarayonlariga bo‘lgan ehtiyoj va ular bilan bog‘liq xarajatlarni qisqartirish imkoniyati yuzaga keladi. Shu sababli sog‘liqni saqlash xarajatlarini rejalashtirishda profilaktik tadbirlarni moliyalashtirishga yetarli e’tibor qaratish zarur.

Moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishda tibbiyot muassasalari faoliyatini iqtisodiy ko‘rsatkichlar asosida baholash ham muhimdir. Bunda bir bemorga to‘g‘ri keladigan xarajatlar, tibbiy xizmatlarning tannarxi, mavjud uskunalardan foydalanish darajasi, budjet mablag‘larining ijrosi va xizmatlar sifatiga oid ko‘rsatkichlar tahlil qilinishi mumkin. Mazkur ko‘rsatkichlarni muntazam kuzatish moliyaviy resurslardan

foydalanishdagi kamchiliklarni aniqlash va boshqaruv qarorlarini takomillashtirishga yordam beradi. Biroq iqtisodiy ko‘rsatkichlarni baholashda bemorlarning salomatligi va tibbiy xizmatlarning ijtimoiy ahamiyati ham e’tibordan chetda qolmasligi kerak.

O‘zbekiston sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish uchun moliyalashtirish jarayonlarini shaffof tashkil etish, budjet mablag‘larini ehtiyojlar asosida taqsimlash, tibbiyot muassasalarining moliyaviy mustaqilligi va mas’uliyatini muvofiqlashtirish hamda ichki nazorat tizimini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, xarajatlarni rejalashtirishda hududlarning o‘ziga xos xususiyatlari, aholining soni va tarkibi, kasallanish ko‘rsatkichlari hamda tibbiy xizmatlarga bo‘lgan talabni hisobga olish lozim. Bunday yondashuv moliyaviy resurslarning adolatli taqsimlanishiga va aholiga ko‘rsatiladigan tibbiy xizmatlar sifatining yaxshilanishiga xizmat qiladi.

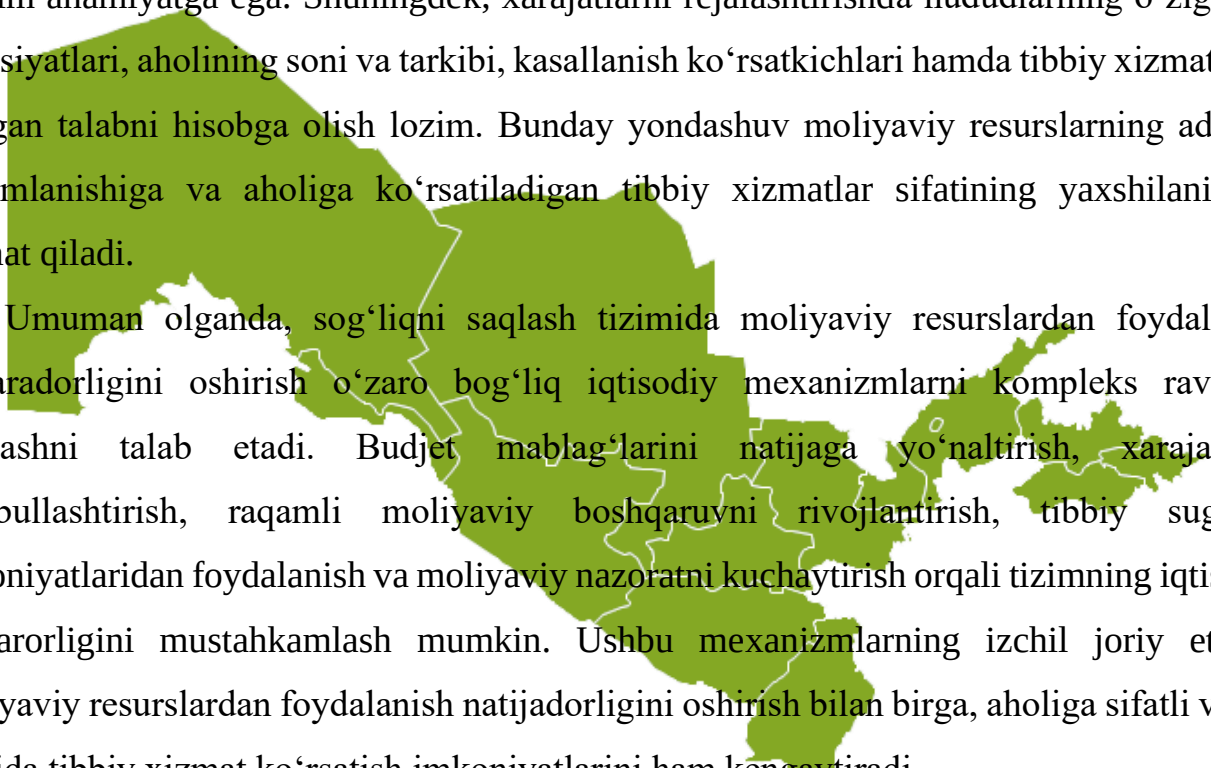

Umuman olganda, sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish o‘zaro bog‘liq iqtisodiy mexanizmlarni kompleks ravishda qo‘llashni talab etadi. Budjet mablag‘larini natijaga yo‘naltirish, xarajatlarni maqbullashtirish, raqamli moliyaviy boshqaruvni rivojlantirish, tibbiy sug‘urta imkoniyatlaridan foydalanish va moliyaviy nazoratni kuchaytirish orqali tizimning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash mumkin. Ushbu mexanizmlarning izchil joriy etilishi moliyaviy resurslardan foydalanish natijadorligini oshirish bilan birga, aholiga sifatli va o‘z vaqtida tibbiy xizmat ko‘rsatish imkoniyatlarini ham kengaytiradi.

Sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish tibbiy xizmatlar sifatini yaxshilash, davlat budjeti mablag‘laridan oqilona foydalanish va tizimning moliyaviy barqarorligini ta’minlashning muhim shartidir. Moliyaviy resurslarni samarali boshqarish uchun mablag‘larni tibbiyot muassasalarining real ehtiyojlari asosida taqsimlash, xarajatlarni muntazam tahlil qilish va moliyaviy nazorat mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, sog‘liqni saqlash sohasida natijaga yo‘naltirilgan moliyalashtirish, xarajatlarni maqbullashtirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va tibbiy sug‘urta mexanizmlarini rivojlantirish moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini

oshirishning muhim yo‘nalishlari hisoblanadi. Ushbu mexanizmlar mablag‘larning maqsadli sarflanishini ta’minlash, ortiqcha xarajatlarni kamaytirish va tibbiyot muassasalari faoliyatining natijadorligini oshirishga yordam beradi.

Shuningdek, moliyaviy boshqaruvda shaffoflikni ta’minlash, ichki audit tizimini kuchaytirish va xarajatlar samaradorligini muntazam baholab borish muhim ahamiyatga ega. Bunda iqtisodiy tejamkorlik bilan bir qatorda, tibbiy xizmatlarning sifati, bemorlar manfaatlari va aholining barcha qatlamlari uchun tibbiy yordamdan foydalanish imkoniyatlari ham hisobga olinishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish kompleks iqtisodiy yondashuvni talab etadi. Mazkur mexanizmlarni izchil takomillashtirish orqali mavjud mablag‘lardan samarali foydalanish, tibbiyot muassasalarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va aholiga ko‘rsatiladigan tibbiy xizmatlar sifatini oshirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Arrow, K. J. Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care. — The American Economic Review. — 1963. — Vol. 53, No. 5. — P. 941–973.

2. Kutzin, J. Health Financing for Universal Coverage and Health System Performance: Concepts and Implications for Policy. — Bulletin of the World Health Organization. — 2013. — Vol. 91. — P. 602–611.

3. World Health Organization. The World Health Report 2010: Health Systems Financing: The Path to Universal Coverage. — Geneva: WHO, 2010.

4. World Bank. World Development Indicators: Health Expenditure Data. — URL: https://data.worldbank.org

5. O‘zbekiston Respublikasi. “Fuqarolar sog‘lig‘ini saqlash to‘g‘risida”gi Qonun. — 1996-yil 29-avgust, 265-I-son.

6. O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. — URL: https://lex.uz